

Wetenschap I

De geschiedenis van de mavo

Sjoerd Karsten

De mavo zag het licht in 1968, als onderdeel van de Mammoetwet. Het was de opvolger van de mulo of ulo. Formeel is de mavo in 1999 opgegaan in de theoretische leerweg van het voorbereidend middelbaar onderwijs (vmbo). ‘De mavo was emancipatorisch van belang,’ aldus Sjoerd Karsten, maar lijdt volgens de emeritus hoogleraar onderwijsbeleid nu onder het negatieve imago van het vmbo.

Van mulo naar mavo

De Mammoetwet was een ongeken­de onder­wijs­kun­dige her­vor­ming. Maar voor­al ook een ad­mi­nis­tra­tie­ve her­vor­ming, be­nadrukt Karsten. ‘Al die oude school­vor­men had­den hun eigen re­gels, nor­me­ringen en ad­mi­nis­tra­ties, daar wilde de re­ge­ring in 1968 heel be­grijpelijk vanaf.’ De mavo was slechts een onder­deel van die enor­me om­slag in het onder­wijs­veld. ‘Het heette niet voor niks de “Mammoetwet”,’ grapt hij. Maar er speelde meer, de muloverenigingen had­den al eerder aan de bel ge­trok­ken omdat ze een status­ver­hoging wilden. ‘De mulo viel nog onder de Lager Onder­wijs­wet van 1920. Het heette eigen­lijk ulo (uit­ge­breid lager onder­wijs), met twee- tot vier­jarige opleidings, maar werd in de praktijk de mulo (meer uit­ge­breid lager onder­wijs) ge­noemd. Rond 1950 ging een derde van de lagereschool­leer­lingen nog naar de mulo, aan­van­kelijk intern ver­bon­den aan en ge­huis­vest in dezelfde school. Pas later kregen de mulo’s eigen school­ge­bouw­en.’ De door de mulo ver­langde status­ver­hogende aspecten, zoals het niet langer onder het lager onder­wijs val­len en het aan­bie­den van louter vier­jarige opleidings, werden pas ge­con­cre­ti­seerd met de in­voe­ring van de mavo (mid­del­baar al­ge­meen voort­ge­zet onder­wijs) als onder­deel van de Mammoetwet.

Verheffingsgedachte

‘Je zou kunnen zeg­gen dat de mavo ge­woon een voort­zet­ting is van de mulo. Ook wat be­treft de ver­hef­fings­ge­dachte. Dat zat al in­ge­bak­ken in de mulo, waar de kin­de­ren uit de mid­den­klasse en slimme arbeiders­kin­de­ren op za­ten,’ zegt Karsten. Er was bui­ten de ambachtsschool een enor­me gat tus­sen de lagere school en de hoge­re­burgerschool (hbs), dat in 1863 was in­ge­voerd voor het opleiden van jongelui uit de betere klas­sen voor hogere functies in handel en

industrie. ‘Een groot deel van de kinderen ging dus naar de mulo, wat best een stevige opleiding was met een groot aantal vakken. De mulo en ook de mavo stonden symbool voor de Nederlandse droom dat iedereen best hogerop kon komen in de maatschappij. Voor het idee dat ook kinderen uit het arbeidersmilieu van een dubbeltje een kwartje konden worden.’

Vmbo-theoretische leerweg

De mavo bood leerlingen ook een eerste stapje op weg naar hogerop. In 1980 stroomde 80 procent van de mavoleerlingen door naar een hogere opleiding. In 1989 betrof het aantal ‘stapelaars’ zelfs 98 procent. Succesvolle stapelaars wisten via de havo en het vwo zelfs door te stromen naar de universiteit. Het zorgde voor de democratisering van de academische wereld. En ondanks de emancipatorische rol moest de mavo in 1999 opgaan in het voorbereidend middelbaar onderwijs, als vmbo-theoretische leerweg, vmbo-tl. ‘De grootste onderwijsmiskleun in lange jaren,’ stelt Karsten. ‘Het lager beroepsonderwijs werd steeds minder populair. De hoop was dat het onderbrengen van de mavo in het vmbo zou zorgen voor meer aanwas van leerlingen. Het tegendeel gebeurde. Met desastreuze gevolgen voor de mavo, die werd meegezogen in het negatieve imago van het beroepsgerichte vmbo.’

Scholengemeenschappen

Een ander idee dat in zijn tegendeel uitpakte, was volgens Karsten het onderbrengen van de mavo, of vmbo-tl, in grote scholengemeenschappen. Rond de eeuwwisseling was het adagium: hoe groter de scholen, hoe efficiënter en goedkoper de organisatie. ‘Maar wat gebeurde er? Die scholengemeenschappen wilden zo snel mogelijk

van het vmbo in eigen huis af, want dat was slecht voor het imago. Ouders van kinderen met een havo- of vwo-advies stuurden hun kinderen liever naar een school zonder vmbo-afdeling. Tegelijkertijd zie je dat kleine zelfstandige mavo's nu populairder zijn dan ooit.'

Stapelen

Onderwijsminister Jo Ritzen stoorde zich ook aan het prijskaartje dat aan 'stapelen' hing. De PvdA-bewindsman streefde meer economische doelmatigheid na. 'Er werden allerlei commissies opgezet. Met als uitkomst dat leerlingen in het middelbaar onderwijs na een soort basisvorming moesten gaan doorstromen naar beroepskolommen. Vmbo-leerlingen zouden voor voldoende aanwas zorgen om de terugloop van het mbo tegen te gaan, die van de havo voor een stabiele studentenpopulatie van de hogescholen. En het vwo werd de poort tot de universiteit. Stapelen bleef nog wel mogelijk, maar werd er niet makkelijker op gemaakt. De basisvorming in de eerste twee jaar bleek ook voor veel mavoleerlingen te zwaar, en voor de havo en het vwo weer te makkelijk. En leerlingen met slechts een mavo- of vmbo-diploma hadden nog geen startkwalificatie.'

Segregatie

De gedachte van 'onderwijs, onderwijs, onderwijs' veroorzaakt volgens Sjoerd Karsten een enorme prestatiedruk. De kennis-economie is heilig verklaard, mede door de Europees opgelegde norm van een zo hoog mogelijk percentage hoogopgeleiden. Waarom wil iedereen van het hbo door naar de universiteit? En waarom richten universiteiten op hun beurt 'University Colleges' op? En waarom gaat onze kroonprinses opeens zo'n maffe universitaire

studie volgen als Politics, Psychology, Law and Economics? ‘Heel veel ouders zijn afhankelijk geworden van hun culturele kapitaal, dat ze inzetten om hun kinderen op dezelfde positie als die van henzelf te houden. Het zijn de hoogopgeleide ouders die bij een mavoadvies verhaal gaan halen bij de directeur van de basisschool. Of als ze al eerder de bui zien hangen, vroeg in het schooltraject bijlessen of Cito-trainingen voor hun kinderen gaan inkopen.’

Kernvakken

Kinderen uit kansarme milieus krijgen vaak nog steeds een lager schooladvies dan klasgenoten met dezelfde schoolresultaten. De poortwachtersfunctie van leraren op de basisschool, hoe zij de talenten van kinderen inschatten, werkt systematisch in het nadeel van kinderen van lageropgeleide ouders met bijvoorbeeld een migrantenachtergrond. Om ongelijkheid tegen te gaan, pleiten sommige critici te stoppen met ‘frivole onzinvakken’ en te focussen op kernvakken als rekenen, lezen en schrijven. ‘Dat is een oude discussie die met name in de sociaaldemocratie leefde,’ benadrukt Sjoerd Karsten met een zucht. ‘Arbeiderskinderen zouden niet gebaat zijn bij creatieve vakken (afgedaan als vingerverven en dergelijke). Aan de andere kant geldt dat “back to basics” voor een andere groep kinderen weer veel te makkelijk is, omdat er bijvoorbeeld thuis al veel gelezen wordt. Zodra gelijkheidsstreven leidt tot gelijkvormigheid, gaat het meestal mis. Kijk maar naar dat mislukte idee van de basisvorming.’

Dennis Wiersma – Minister van Onderwijs

‘Ik was gewoon iemand die op de mavo hoorde.’

Dennis Wiersma (Franeker, 1986), de huidige minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs in het kabinet-Rutte IV, begon zijn middelbareschoolcarrière op de mavo van de RSG Simon Vestdijk in Franeker. Hij doorliep vervolgens de havo, ging naar de leraaropleiding geschiedenis in Zwolle (niet afgemaakt) en studeerde sociologie in Groningen. Tijdens zijn studie Bestuurs- en organisatiewetenschap aan de Universiteit Utrecht was hij vicevoorzitter van de Landelijke Studentenvakbond. Daarnaast was hij van 2011 tot 2013 voorzitter van FNV Jong en tussen 2017 en 2021 was hij lid van de Tweede Kamer, namens de VVD.

Op de Simon Vestdijk-mavo in Franeker werd de kiem gelegd voor zijn nieuwsgierigheid naar het onbekende. Toch twijfelde minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs Dennis Wiersma er soms over of hij zijn mavodiploma zou noemen, uit een onnodige angst voor alle onterechte vooroordelen.

Als na een lange regeringsformatie in januari 2022 de namen bekend worden van de ministersploeg van het kabinet Rutte-IV wordt bij Snacks en Broodjeshuis Ymo in de Voorstraat in Franeker een brief afgegeven. Het zijn de felicitaties van Jacobus van Zanden aan zoon Dennis van snackbareigenaar Ymo Wiersma. De voormalige directeur van de Simon Vestdijk-mavo is trots op de benoeming van zijn oud-leerling tot nieuwe minister voor Primair en Voorgezet Onderwijs namens de VVD. ‘Dat is toch ongelooflijk mooi,’ zegt Dennis Wiersma negen maanden later in zijn Haagse werkkamer op het ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur.

Dennis Wiersma behoorde tot de laatste lichter van de klasieke mavo, voordat het schooltype formeel overging in vmbo-theoretische leerweg. En voor de twaalfjarige Fries was de overstap naar de brede mavo/havo-brugklas niet de enige breuk met zijn onbekommerde leventje op de basisschool. ‘Mijn ouders waren net gescheiden. Ik ging bij mijn moeder wonen, mijn zus bij mijn vader.’ De huurwoning van zijn moeder bood uitzicht op de sjiekere buurt aan de overzijde, waar in grote vrijstaande huizen ‘de rijke mensen’ woonden.

Na twee jaar brugklas volgde een mavoadvies. ‘Terecht, mijn punten waren gewoon niet hoog genoeg. Slechts één iemand uit onze klas mocht door naar de havoafdeling in Harlingen.’ De mavo, dat vonden zijn ouders ook wel goed genoeg. In zijn familie had niemand gestudeerd. ‘Er was wel een overbuurmeisje dat naar het atheneum in Harlingen mocht, wat niet bij haar paste. Ik weet nog dat mijn ouders dit op de stoep met haar ouders bespraken – die waren trots en zeiden: “O, gaat Dennis naar de mavo?” Uiteindelijk is dat meisje via de havo naar het vmbo gegaan. En ik realiseerde

me dat je dan teleurstelling op teleurstelling te verwerken krijgt. Ik had het juist andersom. Ik heb nooit die druk thuis gevoeld, mijn ouders hebben me niet gepusht om naar de havo te gaan. Bij ons thuis werden aan tafel bij het avondeten niet de dag, het nieuws of de grote zaken in het leven besproken. Mijn moeder en ik keken op de bank met een bord op schoot naar *RTL Boulevard*.’

Hij is trots op zijn moeder. Benadrukt dat het hem dan ook nooit aan iets in zijn jeugd heeft ontbroken, ook al moesten ze rondkomen van haar uitkering. ‘Ik kon altijd op haar rekenen. Heb een heel fijne opvoeding gehad. Maar veel gebeurtenissen in haar leven zijn haar overkomen door louter domme pech, zoals de scheiding. Daarbovenop raakte ze overspannen, ze werd arbeidsongeschikt verklaard en kreeg een uitkering.’ Hij besloot het anders te gaan doen, het heft zo veel mogelijk in eigen handen te nemen. ‘Ik wilde de regisseur zijn van mijn eigen leven, niet dat anderen dat voor me zouden inkleuren.’

De eerste stap waarvan hij op zijn levensweg zelf de regie op zich moest nemen was het doorlopen van de mavo, op weg naar zijn eerste schooldiploma. Hij kent veel leraren nog bij naam, die hij zich op afroep voor de geest haalt.

Stuk voor stuk waren de docenten op Simon Vestdijk gedreven excentrieke types, blijkt uit de opsomming. ‘Het was een interessante schooltijd,’ vat de minister zijn mavoperiode diplomatiek samen. ‘Maar of het ook een leuke school was? De sfeer was best wel hard, ruig zelfs. Met de nodige trammelant ook. Als brugklasser was de kans groot dat je door de gangen werd gesmeten. Ik heb er niet altijd plezier gehad...’

In geschiedenis blonk Dennis Wiersma uit. Engels was een drama, zo ook zijn cijfers. ‘Van mevrouw Kraaijenoord kregen we een boekje waar we om beurten klassikaal uit moesten voorlezen. Ik vond dat verschrikkelijk, ik vond het best wel moeilijk. Bovendien was mijn Engelse uitspraak belabberd, en dan ook nog met een

stevig Fries accent. Wij keken thuis dus geen Engelse televisieprogramma's of series! Ik schaamde me wel een beetje. Mevrouw Kraaijenoord had dat door, sloeg me bij de leesbeurten soms bewust over. Er was op die school wel heel veel liefde voor de leerlingen.'

Op weg naar het eindexamen droomde hij ervan ooit zelf voor de klas te staan, van een pilotenbestaan en zelfs een kantoorleven als econometrist. Echter, uit de loopbaanfolders en studiegidsen bij de schooldecaan leerde hij al snel dat voor de meeste beroepsopleidingen minimaal de havo vereist was. 'Als ik mijn nieuwsgierigheid wilde volgen, was de keuze de havo in Harlingen of het mbo in Leeuwarden.' Bizarre tijden waren het ook, met de moord op filmregisseur Theo van Gogh en de aanslag op de Twin Towers in New York. Het maakte veel los bij de jonge mavo'scholier. En dan was daar ook nog de miraculeuze opkomst van het fenomeen Pim Fortuyn, die de Haagse politiek opschudde. Het was het spraakmakende televisietreffen tussen PvdA-lijstrekker Ad Melkert en Pim Fortuyn, na diens zege bij de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2002, dat in de huiskamer in Franeker insloeg als een bom. 'Niet dat we de politiek volgden, eerder het tegendeel. We zaptten er toevallig voorbij op televisie. Ik werd echt de beeldbuis in getrokken!' De kiem voor de politiek was gelegd. In de voorjaarsvakantie van 2002, vlak voor zijn eindexamen, ging hij met zijn moeder en haar nieuwe relatie mee naar Mallorca. Een lekker weekje energie opdoen in de Spaanse zon. Met een tas vol boeken, dat wel. 'Die tas heb ik per ongeluk in de bus van het vliegveld naar het hotel laten liggen, en die is nooit teruggevonden. Ik kreeg uit Franeker via de fax de belangrijkste examenstof voor mijn acht vakken doorgestuurd...' Het kwam alsnog goed, wat betreft het eindexamen dan. Want diezelfde avond nog werd Pim Fortuyn doodgeschoten op het Media Park in Hilversum. En ook de nieuwe relatie van zijn moeder was geen lang leven beschoren. 'Wat een tijd was het. Eigenlijk kwam alles op de mavo samen.'

Wie 'Franeker' zegt, denkt aan kaatsen. In de Friese stad wordt